

СТАНОВИЩЕ

на доц. *Таня Танева,*

доктор по психология на дейността, Тракийски университет, Стара Загора

по дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен

„доктор”

Тема на дисертационния труд: „CONFLICT RESOLUTION AND PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF MIND THROUGH BUDDHIST MONK ORDINATION”

„УМЕНИЯ ЗА РАЗРЕШАВАНЕ
НА КОНФЛИКТИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА УМА В ПРОЦЕСА НА
ОБУЧЕНИЕ ПРИ ПОСВЕЩАВАНЕ НА БУДИСТКИ МОНАСИ“

Автор на дисертационния труд: Матана Лерчароенсомбат

Научен ръководител: проф. дфн Крум Крумов

Научен консултант: проф. д-р Антъни Делука

Представеният за защита дисертационен труд представлява автентично авторско проучване, организиран е в пет глави и отговаря на методическите изисквания за структурно оформяне, и логическо представяне на докторска дисертация.

Авторефератът отразява основните елементи на изследователската работа, подкрепя приносите и дава добра ориентация за достойнствата на разработката. Представени са три публикации по темата на дисертацията, които притежават необходимото научно ниво, и показват устойчивия интерес на докторантката към изследваните проблеми.

Изборът на **темата** на представената за защита дисертация на Матана Лерчароенсомбат заслужава адмирации поради няколко причини. От една страна тя притежава приложен характер и е напълно адекватна на все по-нарастващата общественозначима потребност от хуманизация на отношенията между хората в глобален мащаб. От друга страна, резултатите са насочени към възможностите за участие на обучителни институции и на родители в процеса на хуманизация чрез учене, базирано на морала и трансформиране на ценностите на хората по посока хуманизъм.

Докторантката се е ангажирала с не лека задача да предложи преход между философия и психология, и да транслира философски и психологически понятия. Преосмислянето на философски понятия и категории на психологически език трябва да бъде окуражавано, тъй като е израз на стремеж да се предложи културно

и психологически базиран, целеви изследователски подход – едно модерно от гл.т. на съвременната наука решение.

Оценявам темата като изследователска находка, защото изисква психологическото знание да кореспондира с други научни области. Това е път да се преодолее фрагментарността на научните резултати, получени чрез съответно фрагментиране на заобикалящата действителност, на човешката личност и поведение. Тази фрагментарност е съществен недостатък на хуманитарните и социалните науки, и е източник на емпирични и теоретични грешки, реификации, и схоластични обяснителни модели.

Общата концепция е евристична, а междунаучния подход е достойнство на разработката тъй като все още е рядкост в приложните и теоретични проучвания. Той обяснява и богатството на теоретичен и емпиричен материал в дисертацията. Докторантката показва добро ниво на осъзнаване на комплексността на явленията в социалния живот, както и на едностранчивостта на проучванията, които не дават цялостна и реална представа за изследваните феномени.

Сложният превод на понятия от различни научни области налага да се работи и с непсихологически термини. Добре би било при тези опити по-последователно да се ползва адекватната възприета от автора психологическа терминология, което би допринесло за по-голяма яснота на тезите, интерпретациите и изследователските резултати. Напр. под „замърсяване на ума“ на места се подразбира когнитивен дисонанс, на други – атрибуции, а на трети - погрешни перцепции. Предварителното уточняване би спомогнало за прецизността и конкретността на изказа.

В уводната **първа глава**, целта на разработката като цяло е съответна на темата и е по-добре конкретизирана във втората част на нейната формулировка. Очертани са ограниченията и основните допускания на изследването. Хипотезите са напълно съответни и съдържателно свързани с целта, с методиката, с обобщените изводи от емпиричното проучване и показват концептуална яснота в работата на докторантката. Много добре са представени изследователските етапи.

Теоретичната **втора глава** представя основните понятия, необходими за постигане на изследователската задача - емоционална интелигентност, решаване на конфликти, развитие на мисленето, медитация, основни идеи и практики на будизма. Интерес представлява обсъжданата зависимост между психологията на мисленето и управлението на конфликти в контекста на будистката психологическа традиция.

Теоретична част систематизира концепции и теоретични постановки, свързани с проблеми на конфликтологията, психологията на емоциите и будизма, както и с кореспондиращи с основната тема въпроси. Изследването на специализираната научна литература показва задълбочено теоретично познаване на проучвания проблемен кръг. Изяснените множество различни философски и психологически понятия са основни за темата на дисертацията, успешно са селектирани и са изяснени в обема, който е необходим и достатъчен за концептуалното решение на разработката, и за аргументиране на формулираните в експерименталната част хипотези. Докторантката демонстрира аналитични умения и способност за свободно ползване на адекватен категориален апарат. Демонстрирани са умения за систематизация, синтез и целенасоченост на изследователската работа.

Добро впечатление прави изключително коректното позоваване на ползваните библиографски източници и стремежът към придружаваща интерпретация на представената фактология в теоретичните части. Този подход трябва да се прилага по-често и да бъде развиван.

Свързването на темата с целите на хилядолетието е много добра авторова аргументация на значимостта на проблема, но би било добре по-задълбочено да се изясни как външната активност на действия хуманизъм по преодоляване и отрицание на предишни погрешни практики за справяне с бедността например, биха кореспондирали със съзерцателността и насочеността навътре към духа, присъщи на будизма.

Будистките практики изискват съсредоточаване в Аза – в мислите и представите, те не са преимуществено насочени навън към средата и другите, както е потребно за реализиране на целите на хилядолетието.

Будизмът учи на толерантност – да се приема света „такъв, какъвто е“, но съсредоточава усилието към самообладанието и себетрансформацията на собствения Аз. Той остава социално пасивен. Именно поради насочеността навътре, будизмът не получава най-широкото си разпространение, докато не се развива до дзен-будизъм, фокусиран към усъвършенстването не само на духа, но и на тялото.

В бъдещи изследвания би било ценно да се провери доколко идеите (не само практиката) на будизма са приложими и успешни за адекватно функциониране на хората в свят на конкуренция, който е изнесен навън, а не е изцяло съсредоточен

навътре към духа. Не случайно в Химна за сътворението на Древна Индия се открива твърдението, че страхът идва от другия и че човек не се страхува, когато е сам.

Будизмът е завършена философия, комплексна и всеобхватна, с претенции да обясни структурирано всичко съществуващо в човешкия свят, и е успех за докторантката, че успява да намери границата, до която да я интерпретира в потесните рамки на няколко психологически феномена.

В методическата **трета глава** ясно са описани изследователският инструментариум, дизайнът на изследването, процедурата за събиране на данни и статистическите методи за анализ на емпиричните данни. Коректно са изследвани валидност и надеждност на въпросниците със съдържащите се в тях субскали.

Стремежът към операционализация и формализация на обективно измерими параметри на психологическите и социално психологически условия, които предшестват посвещението на будистките монаси, допълнително прави експерименталната част на дисертацията информативна и аналитична.

Четвъртата емпирична и петата заключителна части съдържат най-силните страни на разработката. Изложението показва познаване на прилагания методически инструментариум и добри възможности на дипломантката за аргументирани интерпретации на емпиричните данни. Твърденията почиват върху статистически издържан анализ на корелационните зависимости и на дескриптивни параметри.

Изводите пряко кореспондират с хипотезата и изследователската цел, което придава на работата логически завършен вид. Остава приятно впечатление за целенасоченост, коректност и добросъвестност на емпиричните анализи, фокусирани върху темата на дисертацията. От изложението личи стремежът на докторантката към концептуална яснота и задълбочено разглеждане на изследваните проблеми, с оглед практическата приложимост на резултатите.

Проучването може да се разглежда като съдържащо експеримент, макар и не осъществен от докторантката, тъй като претестът и посттестът създават добра база за установяване на динамиката в основните психологически променливи - нивата на емоционалната интелигентност и на уменията за справяне при конфликти.

С оглед темата на доктората особено информативни са повишенията в баловете при всички субскали на емоционалната интелигентност: „оценка на емоциите“, „оптимизъм и регулация на емоциите“ и „интраперсонално и интерперсонално използване на емоциите“. Това повишение очертава динамиката

на процеса на емоционална образованост, който статистически значимо е обусловен от протичащото обучение при посвещаването на будистките монаси.

Налице са изключително добри интерпретации на установените зависимости. Важен е регистрирания от докторантката факт, че личността на обучаваните претърпява трансформация от по-прагматична към по-ценностна ориентация, което повлиява позитивно уменията за решаване на конфликти в седем от десетте изследвани дименсии. Този факт може да бъде обсъждан в различни контексти: от една страна вероятно хората, които се насочват към посвещаване в будизъм, вероятно притежават специфичен психологически профил и носят по-силна нагласа за промяна именно в регистрираната от изследването посока. От друга страна, фактически протича не само процес на обучение, а на образование и личностно формиране на бъдещите монаси в парадигмата на будизма. Бих препоръчала по-ясен коментар върху онези елементи на будистките практики, които са относително повече приложими процеса на обучение в масовите училища и семейства – напр. при съотнасянето на осемстъпковия модел за разрешаване на конфликти на Weeks и осемкратния път в постигането на съвършенство и бягство от страданията, характерен за будизма.

Психологическите анализи са теоретически обосновани, и методически добре проверени. Те са съответни на специфичните особености на извадката и потвърждават работните хипотези.

В резултат на компетентни интерпретации на резултатите, изследването потвърждава важни от приложна гл.т. научни факти за влиянието на емоционалната интелигентност върху уменията за разрешаване на конфликти. Тази хипотеза има общотелетичен характер за психологическата наука.

Като силни страни на разработката оценявам пространността на анализа на изследваните проблеми, стремежа към обхващане на техни основни аспекти, добрата статистическа надеждност на изводите и акцента върху нейната приложност.

В бъдеща работа по тези проблеми докторантката би могла да детайлизира интерпретациите на резултатите и задълбочаването им от гл.т. на разграниченията между философски идеи и обучителни практики, както и да приложи статистически процедури за установяване на повече влияния чрез дисперсионен и регресионен статистически анализи, което ще придаде допълнителна сила на аргументацията.

Практиката на будизма, сама по себе си вероятно трудно би довела до трансформиране на ценности, ако индивида не е възприел философията на будизма, а последното е проблематично извън традициите на източните общества, доколкото зависи от културата, историческия опит, религиозната принадлежност и материалните условия на живот на хората.

Успокоението постигнато чрез медитация води до релаксация, която намалява конфликтността на индивидуалното поведение не чрез нов тип рационализация на света, а вероятно по силата на по-ниска тревожност и по-висок емоционален самоконтрол, постигнати чрез техниките за концентрация и саморефлексия. Бягството от страданията, като основна тема на будизма, е решен чрез субективна диалектика и в този смисъл е първата разпространена форма на автотренинговите психологически методи. Осемкратният път се отнася до поведението, докато четирите свещени истини се отнасят до мирогледа и философията на живота.

Интересно би било по-задълбочено да се изследва и да се разсъждава и върху връзката между креативността на мисленето и следването на будистките предписания, тъй като последните са в значителна степен конкретни и алгоритмични. Би могло да се каже, че осемкратният път изисква повече дисциплина отколкото креативност. Учението на Буда е ориентирано по-скоро към несъздаването, превенцията и избягването от конфликти, но по-слабо към тяхното разрешаване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Предвид значимостта на темата, приносните страни на разработката и показаната теоретична и методическа компетентност на докторантката, давам положителна оценка и предлагам на уважаемото научно жури да допусне темата до защита, и да присъди на Матана Лерчароенсомбат образователната и научна степен „доктор“.

Автор на становището:.....

(доц.д-р Таня Танева)